

5. Кодекс торговельного мореплавства України : Закон України від 23.05.1995 № 176/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Про внутрішній водний транспорт : Закон України від 03.12.2020 № 1054-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1054-20#Text>

7. United Nations Convention on the Law of the Sea : adopted on December 10th, 1982. URL: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm

8. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 № 3342-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text>

Александренко Олена Віталіївна,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Женунтій Володимир Іванович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА СВОБОДУ СВИТОГЛЯДУ І ВІРОСПІВІДАННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Статтю 35 Конституції України проголошено і гарантується кожному громадянину нашої країни право на свободу світогляду і віросповідання. Вказане право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність [1, с. 13]. Згідно частини другої вказаної статті Основного Закону реалізація цього права визнається правомірною за умови, що вона не перешкоджає охороні громадського порядку, а так само не посягає на здоров'я і моральність населення, права і свободи інших людей [1, с. 13].

Предметне дослідження порушеного питання почнемо із вказівки на певне, більш досконале вітчизняне законодавство про кримінальну відповідальність за посягання на аналізовані права і свободи громадян із вступом у дію з 01 вересня 2001 року нового Кримінального кодексу (далі – КК) України порівняно з тими

правовими підставами, які були закріплено у КК України 1960 року. Достатньо зазначити, що навіть станом на 01 січня 2001 року, тобто із врахуванням наявних можливостей щодо змін і доповнень чинного КК, кримінальне законодавство України містило лише дві статті, об'єктом посягання в яких виступали аналізовані суспільні відносини та які (ці статті) було поміщено у різні розділи Особливої частини КК. Так, у главі IV «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» містилась стаття 139, за якою передбачалася відповідальність за перешкоджання відправленню релігійних обрядів, які не порушували громадського порядку і не супроводжувались замахом на права громадян (покарання – виправні роботи на строк до шести місяців або громадська догана) [2, с. 84]. У главі X «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я» містилась стаття 209, яка передбачала правові підстави настання відповідальності на посягання під приводом виконання релігійних обрядів шляхом організації або керівництва групою, діяльність якої, що здійснювалася під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів, була поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю громадян або статевою розпустою (покарання – позбавлення волі на строк до п'яти років) [2, с. 131].

Значимо також, що за обома вказаними статтями КК відповідальність передбачалася лише за відповідні прості склади злочинів. У КК України 2001 року питання кримінально-правової охорони свободи світогляду і віросповідання громадян України отримали дещо інше вирішення. По-перше, кількість статей, за якими передбачається кримінальна відповідальність за вказані правопорушення, зросло до чотирьох. По-друге, усі ці статті (178-181) включено до розділу V Особливої частини КК «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина». І, по-третє, по двох з них (статті 178 і 179) відповідальність передбачена за прості склади кримінальних правопорушень, а інші дві статті (180 та 181) включають відповідальність й за вчинення кваліфікованих складів злочинів. Так, об'єктивна сторона діяння, караного за статтею 178 КК, полягає у пошкодженні чи зруйнуванні релігійних споруд або культового будинку, а караного за статтею 179 КК – у незаконному утриманні або знищенні релігійних святинь. За частиною 1 статті 180 КК караним є незаконне перешкоджання здійсненню релігійного обряду, що зірвало або поставило під загрозу зриву релігійний обряд, а за частиною 2 цієї статті – примушування священнослужителя шляхом фізичного чи психічного насильства до проведення релігійного обряду. Частиною 1 статті 181 КК передбачається кримінальна відповідальність за організацію або керівництво групою, діяльність якої здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпустою. За частиною 2 статті 181 КК караними є передбачені

частиною 1 статті 181 діяння, поєднані із втягуванням в діяльність групи неповнолітніх [3, с. 122–124].

Особливістю регулювання заходами кримінально-правового характеру суспільних відносин у вказаній сфері є те, що на протязі більш ніж двадцятирічного періоду дії нового кримінального законодавства до аналізованих кримінально-правових норм тричі вносилися зміни та доповнення, що стосувалися не диспозицій цих норм, а їх санкцій. Так, Законом України № 270-IV від 15 квітня 2008 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» були встановлені більш гуманні санкції при вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених статтями 178 та 179 КК, які включали громадські роботи на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин, або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до трьох років. Одночасно розміри штрафу, що передбачався, так само як і тривалість позбавлення волі, були залишені без змін [4].

Законом України № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» в санкціях окремих з числа аналізованих статей КК внесено також наступні зміни: а) розміри штрафу в санкціях статей 178 та 179 КК були визначено у нових межах, а саме «від однієї тисячі до чотирьох тисяч»; б) за діяння, що підпадають під ознаки ч. 1 статті 180 КК розміри штрафу встановлені у межах від однієї тисячі до трьох тисяч, а також доповнено перелік видів покарань позбавленням волі на строк до двох років; в) нова редакція санкції частини другої статті 180 КК передбачала покарання у вигляді штрафу до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк [5].

Законом України № 3342-IX від 23 серпня 2023 року «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» із санкцій аналізованих статей КК виключено такий вид покарання, як «арешт на строк до шести місяців» із заміною його новим видом покарання «пробаційний нагляд»; при цьому за статтями 178, 179 і частиною 2 статті 180 КК пробаційний нагляд за вироком суду може бути встановлений на строк до трьох років, а за частиною 1 статті 180 КК – на строк до двох років [6].

Як впливає із викладеного, безперечно метою змін і доповнень, що вносилися до санкцій аналізованих статей КК, є подальша гуманізація кримінальних покарань. Разом з тим, як ми вважаємо, ця мета має досягатися також за допомогою удосконалення диспозицій аналізованих кримінально-правових норм.

Теоретичний аналіз структури та змісту вказаних статей КК та їх співставлення з такими ж ознаками інших статей КК дозволяє звернути увагу хоча б на наступні недоліки, які містяться у диспозиціях аналізованих кримінально-правових норм. Так, статтею 180 КК передбачено правові підстави настання кримінальної відповідальності за два таких правопорушення: 1) незаконне перешкоджання здійсненню релігійного обряду, що потягло конкретні негативні наслідки; 2) примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду. Вважаємо, що ці діяння повинні визнаватися підставами для їх кваліфікації за самостійними статтями КК України. Або таке питання. Чому за статтями 178 та 179 КК кримінальна відповідальність не диференціюється в залежності від суми завданої шкоди? Або чому за частиною 2 статті 181 КК кваліфікуються діяння, поєднані із втягуванням в діяльність групи як неповнолітніх, так і малолітніх? Безумовно, що підставою для внесення відповідних змін мають бути результати практичного предметного дослідження.

Список використаних джерел

1. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 30 вересня 2016 р. : (Офіц. Текст). - К.: Паливода А.В., 2016. 76 с.

2. Кримінальний кодекс України. Кримінально-процесуальний кодекс України. Постанови Пленуму Верховного Суду України із загальних питань судової діяльності та в кримінальних справах. - К.: Юрінком Інтер, 2001. 800 с.

3. Кримінальний кодекс України : Офіц. видання. - К.: Видавничий Дім "Ін-Юре", 2001. - 400 с.

4. Законом України № 270-VI від 15 квітня 2008 року "Про внесення змін URL: гуманізації кримінальної відповідальності". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-17#Text>.

5. Законом України № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>.

6. Законом України № 3342-IX від 23 серпня 2023 року «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text>.